

DOI: 10.32347/2076-815x.2025.89.15-40

УДК 711+159.922.4

д-р. техн. наук, професор **Габрель М.М.**,
mykola.m.habrel@edu.lpnu.ua, ORCID: 0000-000-225149165,
канд. мистецтвознавства **Габрель Т.М.**,
taras.m.habrel@edu.lpnu.ua, ORCID: 0000-0002-2293-6841,
PhD **Парнета М.Б.**, mariana.b.parneta@lpnu.ua, ORCID: 0000-0001-9459-3676,
Форкуца Л.С., liudmyla.s.forkutsa@lpnu.ua, ORCID: 0009-0006-9822-4492,
НУ «Львівська політехніка»

ДО МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗМІН ВІДБУДОВИ Й ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА НАУКОВИХ ПОЛОЖЕННЯХ ЕТНОПСИХОЛОГІЇ

Обґрунтовано актуальність проблематики етнопсихології в урбаністиці, просторовому плануванні та містобудівному проєктуванні, уточнено категоріально-понятійний апарат, мету, завдання й методи дослідження, висвітлено стан її вивченості. Розкрито наукові передумови етнопсихології, обґрунтовано модель етнопсихології в структурі урбаністичних завдань (онтологічна модель взаємозв'язків етнопсихології з простором життєдіяльності). Здійснена характеристика етнорегіонів України, їх розміщення, просторові ознаки та особливості. Проаналізовано трансформації і зміни етнопсихологічних характеристик та їх прояв у середовищі життєдіяльності пострадянського періоду України. Обґрунтовано методологічні зміни в регіональну політику держави, оновлення містобудівних документів відбудови й визначення просторового майбутнього України та її міст на наукових положеннях етнопсихології.

Ключові слова: етнопсихологія; етнорегіон; психологічні особливості народу; містобудівний простір; взаємодії етнопсихологічних чинників із середовищем життєдіяльності.

Вступ. Актуальність проблематики. У системі урбаністики й просторового планування як фундаментальної науки, а також при вирішенні локальних завдань містобудівного проєктування враховується множина чинників, у т.ч. соціального спрямування (демографічні процеси, міграції, освіта, вікова структура тощо), визначення яких, упорядкування й структуризація, механізми ідентифікації й етностереотипізації, а також національний характер і психологія міжнаціональних (міжетнічних) відносин здійснені демографами, соціологами, етнографами, психологами (галузі науки, які вивчають етнічні та психологічні особливості нації, їх етнічних груп і представників) [1; 11; 34]. Враховуючи, що

етнопсихологію недопустимо ототожнювати з жодною з цих «материнських» наук, констатуємо її лише перші кроки [3; 5; 18]. Практично відсутнє врахування етнопсихології і в містобудуванні та просторовому плануванні — ефективні методи та інструментарій врахування етнопсихологічного не розроблено в цій предметній сфері. Окремі аспекти порушеної проблеми стосовно архітектури й містобудування розглянуті в контексті національної ідентичності архітектури [20–21] та феномену нематеріального в просторі міст [2; 10; 27]. Недостатньо визначені й розглядаються етнопсихологічні характеристики як об'єктивні властивості народу при обґрунтуванні рішень оптимізації відносин суспільства та середовища його життєдіяльності. Світські, побутові та етнографічні знання й цінності також недостатньо представлені в базі знань та інформаційній базі урбаністики, просторового планування та містобудівного проєктування.

Етнопсихологічний чинник та відповідні дослідження, у т.ч. щодо урбаністики, стають особливо важливими в сьогоднішніх реаліях, коли:

- українцям відмовляють у праві на самостійне буття, нав'язуючи тезу, що ми є частиною якогось іншого народу;
- регіоналізація та адміністративно-територіальна реформа ігнорує етнографічними критеріями, не розглядає їх при обґрунтуванні ефективної просторової політики та рішень інтегрованого розвитку територій різного ієрархічного рівня;
- оновлення проєктної документації просторового планування та містобудівного проєктування відбувається малоефективно й потребує принципових змін та розвитку методології для активізації цієї діяльності та підвищення обґрунтованості пропозицій.

Висловлена гіпотеза, що однією з найважливіших ознак народу є його етнопсихологічні риси й відмінності, а також припущення, що наукові знання і підходи, які базуються на етнопсихології, відіграють особливу роль в урбаністиці та просторовому плануванні — вони розкривають нові грані фізичного й соціального в середовищі життєдіяльності, розширюють розуміння людської поведінки та функціонування містобудівних систем (їх нематеріальної сутності). Результати досліджень будуть важливими як для теорії урбаністики, так і завдань оновлення генеральної схеми планування території України, схем територіального планування областей і регіонів, а також територіальних утворень нижчого ієрархічного рівня.

Методи дослідження. Вивчення здійснювалося на основі власних багатолітніх спостережень, а також з використанням аналізу сучасних та історичних літературних джерел. Автори базувалися на традиції етнографії в міських дослідженнях, а також на внесок інституційної й політичної етнографії у формування типології підходів, включаючи вбудоване занурення «зсередини» —

перспективи впливу на «внутрішні» практики та «проникнення всередину» через застосування етнографічно інформованих методів дослідження.

Ключова ідея — просторова реорганізація і розвиток держави, її регіонів, міст та територій має ґрунтуватися на вимогах розкриття їх унікальності, що в найбільш узагальнений спосіб характеризується етнопсихологічними особливостями народу та регіональних етноспільнот (груп).

Метою статті є обґрунтування змін та розвиток методології відбудови та просторового розвитку України, її міст та регіонів на наукових положеннях етнопсихології.

Вирішуються завдання:

- визначити місце України в просторі Європи в категоріях етнопсихологічних ознак народу;
- розглянути відношення українців до середовища своєї життєдіяльності та визначити відмінності різних етнічних регіонів (індивідуальні, часові, територіальні, соціальні, світоглядні) в етнорегіональному контексті;
- обґрунтувати онтологічну модель (систему найзагальніших понять буття, що досягаються з допомогою надчуттєвої інтуїції) та встановити особливості взаємодій етнопсихологічних характеристик із характеристиками середовища життєдіяльності;
- обґрунтувати методологічні зміни та конкретні методичні пропозиції щодо просторової реорганізації та розвитку регіонів (регіональної політики) та держави (оновлення Генеральної схеми планування території України) на наукових положеннях етнопсихології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Витоки етнопсихології закладені працями ще античних філософів — виділяючи характерні якості скіфів (жорстокість, неприступність, суворість), Геродот коментує їх впливом навколишнього середовища (рівнини з багатьма ріками й травами) та кочового способу життя. Сократ висловив думку, що назва «греки» означає не тільки походження, спільну культуру та мову, а й спосіб мислення (думання) [25].

Основоположником етнопсихології вважається Дж. Б. Віко епохи Просвітництва, а як самостійна наукова сфера вона сформувалася в середині XIX ст. [5]. Творцями етнопсихології вважають німецьких мислителів М. Лацаруса та Г. Штейнталя, котрі обґрунтували основні її завдання: 1) пізнання психологічної сутності народного духу; 2) відкриття законів внутрішньої діяльності народу в житті, мистецтві, науці; 3) з'ясування основних чинників виникнення, розвитку і зникнення особливостей якого-небудь народу [18]. Розуміючи світ з позиції етнопсихології, людина часто отримує знання, які суперечать загальним і універсальним тлумаченням, проливаючи світло на особливості й локальні конфігурації соціальних явищ і виводячи суб'єктів на перший план через їхні

практики та дискурси [9; 32]. Основні положення західних етнопсихологів ґрунтувалася на ідеї співвідношення індивіда й соціального середовища. В. Гельпах [30], вивчаючи процеси та їх протікання залежно від реального оточення, виділяє три кола в середовищі життєдіяльності людини — середовище природне, соціальне та світ будівель і споруд (технопсихологічне).

«Батьками» етнопсихології в Україні вважаються М. Костомаров та М. Максимович [3; 16; 18]. Коли 1930-х рр. етнопсихологію зарахували до буржуазних наук (тоталітарні режими типу фашизму, комунізму мають власне ідеологічне бачення людини й розвитку суспільства) і дослідження на теренах України практично припинилися до 1970-х рр., певний внесок у розвиток вітчизняної етнопсихології зробили науковці з української діаспори — І. Мірчук [15], Д. Чижевський [26], О. Кульчицький [11], В. Янів [25] та ін. Серед сучасників виділимо напрацювання місцевих архітекторів, урбаністів, урбоекологів: Б. Черкеса, С. Лінди — національної ідентичності в архітектурі міст [20–21]; Б. Посацького — розглядає місто та містобудівні системи в контексті міської культури та культури міст [17]; М. Косьмія — нематеріального феномену в архітектурі та просторі міст [2; 10]; В. Кучерявого — розділяючи міське середовище в різні типи, включає також нематеріальні характеристики в класифікацію (урбанізовані, індустріальні, рекреаційні, комунікаційні, агрокультурні, гідроморфні, девастовані) ландшафтів [12; 31]. І. та О. Дида розглядають ландшафтну компоненту в житті та організації простору життя українців [6; 31]. Неодноразово на важливості врахування нематеріального в просторовому плануванні наголошували й автори [2; 27].

Автори публікації не ставили за мету скласти детальний огляд етнопсихологічних досліджень у світі та Україні, а намагалися теоретично осмислити феномен етнопсихології в контексті інтерпретації особливостей українців різних етнорегіонів та їх відношення до простору життєдіяльності в динамічних умовах пострадянського сьогодення. Корисними при цьому виявилися дослідження проблематики місцевого самоврядування у політико-антропологічній інтерпретації В. Мельника [14], «Запитальники до вивчення ментальності та етнічних стереотипів населення України» за підготовки М. Зана, де пропонуються інструменти для польових етнографічних досліджень етноменталітету українського етносу та етнічних стереотипів поведінки українців і етнонаціональних меншин [9], а також вивчення етнопсихологічних аспектів дослідниками Інституту політичних і етнографічних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України [1].

Виклад матеріалу. І. Категоріально-понятійний апарат, історична генеза розвитку та ознаки української етнопсихології. Етнопсихологічні чинники ефективно враховуються в просторовій політиці багатьох держав.

Скажімо, Італія, як і Німеччина, утворилися з окремих міст і територій на критеріях спільності й окремішності етнокультури, і до сьогодні характеризуються етнокультурними особливостями кожного регіону. У Німеччині виділяються 16 земель — Тюрінгія, Бремен, Саксонія, Баварія тощо. Незважаючи на тиск ідей універсалізму, глобалізму та явищ урбанізації, увага до унікальності етнокультур та особливостей окремих територій зростає [4; 29; 32].

Уточнимо окремі найважливіші поняття.

Урбаністика — фундаментальна наука, що досліджує відносини суспільства та середовища його життєдіяльності. Базується на дослідженні фундаментальних законів, що діють як у межах, так і поза межами урбанізованих систем. *Середовище життєдіяльності* — багатовекторний простір людських, природних, функціональних, геометричних і часових характеристик, в яких реалізується життєвий цикл процесів життя та діяльності соціуму.

Етнографія (етногенез, етнологія) — це наука (науки), що вивчає культуру і побут народу, їх генезу (походження), розселення, соціальні процеси та культурно-побутові зв'язки (форми побуту, звичаї, обряди, традиції тощо). *Психологія* — фундаментальна наука про формування, функціонування та психологічне відображення об'єктів реальності (буття) в процесах життєдіяльності людини (соціуму). *Етнопсихологія* досліджує психологічні й психічні особливості народу (народна психологія) та його етнічних груп: а) національні особливості пізнавальних, емоційно-вольових процесів, а також стан і властивості особистості представників конкретних націй чи етнічних груп; б) різноманітність соціальних і психологічних процесів та явищ, що виникають серед конкретних народів; в) етнічну свідомість, самосвідомість, цінності, орієнтації, національні характери; г) соціально-психологічні фактори етногенезу, виникнення і розвитку народів, їх культури, звичаїв. *Ідентичність (ідентифікація)* — як ототожнення, встановлення визначальних ознак тотожності різних об'єктів. *Етнічна ідентичність* — це результат когнітивно-емоційного процесу самоусвідомлення людини представником якого-небудь етносу, певний ступінь ототожнення себе з цим етносом і відособлення від інших етносів. *Етнічна ментальність* є системою образів, уявлень, які стимулюють і регулюють поведінку людини в даних культурних та соціальних умовах. *Етнічна самосвідомість* — це уявлення індивіда чи цілої групи людей про себе чи образ свого етносу, які відображають знання про власну етнічну групу та ставлення до цієї групи. Феномен етнічної самосвідомості пов'язаний з усвідомленням етновизначальних складових матеріальної, соціальної та духовної культури власного етносу.

Психологічні особливості народу — це певна однорідність (подібність) у способі мислення, відчування, бажань та реагувань, які складають окремішність народу як певної спільноти за поведінкою, прикметами та психологією. *Етностереотипи* — це спрощені, схематизовані образи етнічних спільнот, які вирізняються високою узгодженістю індивідуальних уявлень. *Етноцентризм* — сприймання й оцінювання подій і явищ згідно з традиціями і цінностями власної етнічної спільноти, що є певним еталоном (чи оптимумом). *Міжетнічна взаємодія* — це різноманітні контакти між етносами, які призводять до зміни індивідуальних і соціальних характеристик кожної зі взаємодіючих етнічних груп чи їх представників, а також до інтеграції їх певних якостей і властивостей. *Культурна трансмісія* — процес, з допомогою якого етнічна група «передає себе у спадок» новим членам, передусім, дітям через механізми навчання. *Міжкультурна адаптація* — це процес, у результаті успішного закінчення якого людина досягає сумісності з новим культурним середовищем, приймаючи його традиції як свої власні та діє згідно з цими традиціями. *Етнічний конфлікт* — це конкуренція між групами (від реального протистояння за володіння обмеженими ресурсами до соціальної конкуренції) у тих випадках, якщо у сприйманні однієї сторони протилежна визначається за етнічною належністю її членів.

Етнопсихологічна структура визнана об'єктивним критерієм виокремлення народів [7; 34], а в умовах України цей критерій доцільно визнати як структуроформуючий, у т.ч. в практичному значенні. Протилежний до мейнстрімного (західного) територіального планування є підхід та поняття «культура планування територій корінних народів», який включає поняття суверенітету, самоврядування та самовизначення і є інструментом, який дозволяє здійснити підтримку локальних культур, базується на традиційних знаннях, культурній ідентичності, звичаєвому праві та світогляді корінних народів [33]. Як професіоналам, так і непрофесійним учасникам процесів планування було б корисно усвідомлення переваг етнографічних знань. Підвищення обізнаності про підходи до етнографічних досліджень у місцевих громадах підвищило б попит на використання етнографічних методів, які б доповнювали результати участі, які часто ігноруються. Цінності та уподобання місцевих громад були б більш ефективно передані процедурам планування. Урбаністика та просторове планування дозволяють на підставі знань етнопсихології народу держави та окремих етнічних регіонів обґрунтовувати рішення їх просторової реорганізації й сценарії просторового майбутнього. Зупинимось детальніше на окремих дослідженнях і характеристиках етносу щодо української етнопсихології.

На думку українського мислителя М. Костомарова, географічне положення та історичні обставини зумовлюють і визначають психологічну своєрідність націй

і народностей, у зв'язку з чим він писав: «Плем'я південно-руське у своєму характері вирізнялося перевагою особистої свободи» [16, с. 9]. Більшість вітчизняних науковців описують такі риси українців, як демократизм, здібності до музики, народних пісень, особливе ставлення до природи [8; 11]. М. Костоматов подає багато цінного й досі актуального для порушеної нами теми — він лише загально говорить про вплив географічних чинників на людину та її душу — розглядаючи насамперед історичні умови життя на основі аналізу фактів та подій історії. Він підтверджує, що українці вище матеріального ставлять ідеалістичні чинники (нематеріальну дію в часі), що складають духовні умови побуту. Учений розглядає, зокрема, устрійний момент — суспільні форми життя на історичному тлі, окреслює окремішність українського народу на основі порівняння українців і московитів, а також поляків. Він стверджує, що в політичному житті українці скеровують свої симпатії до федералізму, а росіяни — до імперіалізму. Щербаківський і Липа підкреслюють в українців брак бажання та здатності на тривалі зусилля. Хліборобську вдачу українців, їх пов'язаність із землею відзначають ще з культури трипільців (III тис. до н.е.). Вони надали характер українському селу, спосіб розміщення та внутрішній уклад (залишається тисячоліттями незмінним), сформували психологію села з традиціями й звичаями, що пов'язані з культом природи [16]. Експансія трипільців йшла в напрямі освоєння природи — осідлості загосподарювання територій, а не завоювання нових земель і їх знищення (виснаження). Спостерігається тенденція «втечі від світу» на лоно природи як бажання очиститись і бути «як природа». Із хліборобського світогляду походить матріархат, а в центрі круга духовності є «жінка – мати» [15].

За М. Костомаровим, українець звертає особливу увагу на своє «я» та ворожий до колективізму; є поетичним, мрійливим та захоплюється красою природи; громаду сприймає як добровільне товариство людей, а владу — як неминучу потребу. «Московит» — практичний; підпорядковується одній волі (владі); вперто старається для могутності своєї спільноти; визнає перевагу загального над особистим; земельну спільність; громаду — як відмову від особистого для загальної волі, що накладає обмеження; владу трактує як поставлену Богом, і покоряється їй [7].

Ю. Липа [13] применшує питання індивідуалізму і прямування до підпорядкування та перебільшує роль дисциплінованості українців, підкреслює потяг до краси та творчості, що видно з одєжі, оселі та любові до природи. Багата поетична натура висловлюється у великій кількості дум, приказок, легенд, побуті й культурі українців — це риси мальовничого індивідуалізму [13, с. 186]. Стосовно «якості» провідника — найважливішими і найвеличнішими для українців є моральні якості лідера, а вже потім кваліфікація. Провідник має

бути особисто талановитим і продовжувати традиції. Українці звикли до асоціацій духовного об'єднання (осіб чи організацій) для досягнення спільної мети. Це стосується суспільних груп, і дуже часто родинного характеру, де він може дати максимальний ефект, витривалість у праці та продуктивності [23].

II. Етнопсихологічна характеристика та особливості регіонів України. Адміністративно-територіальний поділ України та виділених регіонів зроблено з урахуванням множини чинників, насамперед соціально-економічного й природно-ресурсного характеру. Згідно з законодавством України це унітарна держава, до складу якої входять 27 регіонів: 24 області, 1 автономна республіка (АР Крим) і 2 міста зі спеціальним статусом (Київ і Севастополь). Виділяються різні варіанти, у т.ч. виділення західного, центрального, східного та південного регіонів, у межі кожного з яких входять адміністративні області. Так, Західний регіон включає області Закарпатську, Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку, Волинську, Рівненську та Тернопільську. Оскільки урбанізація як у світі, так і в Україні набирає нових обертів (за станом на 01.01.2022 р. нараховувалося 1342 міських поселення), одним із авторів пропонувалось здійснити регіоналізацію України за урбаністичними критеріями (системою розселення та іншими показниками міст (історії, величини, функцій тощо). На нашу думку, система міського розселення в найбільш узагальненій формі характеризує природно-ландшафтні умови, систему функцій, історію, мережу комунікацій та основні процеси тієї чи іншої території.

Україна характеризується етнографічним різноманіттям. З часу зародження етнографії як науки (кінець XVIII ст.) склалась чимала кількість варіацій поділу на різні історико-етнографічні, культурні регіони (можна знайти щонайменше півтора десятка карт, де вчені позначають межі етнографічних районів). Найпоширенішим є виділення 15 етнографічних регіонів, які поділяються на етнокультурні райони та елементи нижчого структурного рівня. Проте в жодному із варіантів регіоналізації України не розглядається й не враховується етнопсихологічна група чинників. Дамо стисло характеристику окремих макроетнорегіонів України (рис.1). Наголосимо, що виділені етнографічні райони, в свою чергу, поділяються на менші етнографічні утворення.

1. **Наддніпрянина** охоплює територію навколо середньої течії Дніпра (включає частини сучасної Київської, Черкаської, Полтавської, Дніпропетровської, Кіровоградської областей). Цей історичний регіон України відіграв ключову роль у формуванні української нації, державності та культури, (був центром формування держави Київська Русь (IX ст.), столицею якого став Київ). Його розвиток охоплює періоди: Київської Русі, литовсько-польського правління (XIV–XVI ст.), козацької доби (XVII–XVIII ст.). Особливо

руйнівного впливу завдала влада Російської імперії (XVIII–XIX ст.), за якої відбулася остаточна ліквідація козацького устрою, асиміляція та інтенсивна русифікація краю. Для населення сучасної Наддніпрянщини характерні індивідуалізм та свободолубство, працьовитість, гідність і почуття справедливості, гостинність, повага до родини та громади. Як найбільші міста виділяються: столиця Київ, Дніпро, Черкаси, Полтава, Кропивницький, Кам'янське, Кременчук та ін.

Рис. 1. Карта етнорегіонів України (рисунок авторів)

2. **Слобожанщина** охоплює східну частину України — теперішні Харківську, південно-східну частину Сумської, північно-східні райони Дніпропетровської, східні Полтавської, північні Донецької, Луганської областей та суміжні західні райони Белгородської і Воронежської областей, які тепер входять до складу Росії. Назва цього району походить від заселення його переселенцями з України та Росії (XVII–XVIII ст.), які отримавши тут на певний час різні «свободи» (пільги), засновували поселення. Як військові опорні пункти в XVII ст. виникли міста Харків, Охтирка, Суми, Чугуїв. Тут створювалися з місцевого населення й переселенців козацькі слобідські полки. Для традиційно-побутової культури характерні риси козацько-селянської степової України, однак позначився і вплив заселення Слобідської України

частково російськими «служивими», а згодом і російськими селянами. Це край, відомий своїми кобзарями, гумором, вишивкою.

3. **Полісся** — це етнографічний регіон, що на півночі межує з Білоруссю й охоплює північні райони Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської областей. Назва Полісся має давнє походження й споріднена зі словом ліс (лісиста місцевість, багnistий ліс). Доля населення Полісся історично пов'язана з іншими районами України, з суміжними Білоруссю та частково Росією. Етнографічна східнослов'янська спорідненість цього регіону коріннями сягає праслов'янської минувшини, співучасті у формуванні давньоруської народності та державності, боротьби з іноземними загарбниками. Вона ґрунтується на активній участі жителів різних його частин у козацько-селянських війнах, національно-визвольній боротьбі українського народу, на жвавих економічних і культурних стосунках. Для поліських поселень характерна одновулична забудова з орієнтацією садибного комплексу до вулиці. Поширеними були і хутірні поселення. У традиційних спорудах збереглися зрубна техніка будівництва, архаїчні ознаки планування житла, його інтер'єру з неповторною поліською глинобитною піччю.

На громадському й сімейному побуті мешканців більше, ніж в інших регіонах України, позначився і зберігся вплив общинних відносин і порядків: розподіл громадою общинних угідь, організація використання спільних пасовищ, лісів, лук, рибних виловів у ріках і озерах, трудової взаємодопомоги (толок), багатство слов'янської архаїки, самобутні елементи у звичаях і обрядах Полісся (з закликаннями, співами, іграми, хороводами, ворожіннями тощо). Регіональною специфікою вирізняються традиційні народні знання — способи і засоби самолікування, прогнозування погоди за різними прикметами, системи мір, уснопоестична творчість, обрядова пісенність, музичний фольклор, прикладне декоративне мистецтво (рушники, скатерки, покривала, килими, вишивка, узорне ткання). Серед найважливіших міст цього краю Чернігів, Житомир, Рівне, Луцьк, Сарни, Ковель, Новоград-Волинський, Овруч, Чорнобиль.

4. **Поділля** — історико-етнографічний регіон, що охоплює сучасні Вінницьку, Хмельницьку, Тернопільську області та частини Одеської, Кіровоградської та Чернівецької області, межує з Галичиною, Волинню, Наддніпряниною та Буковиною. Головна річка регіону — Дністер, що є природним кордоном із Бессарабією, рельєф переважно рівнинний, із хвилястими пагорбами. Родючі чорноземи, теплий помірний клімат сприяли розвитку хліборобства, яке здавна було основним заняттям жителів Поділля і надало своєрідного характеру їхній традиційно-побутовій культурі. Притаманні для цього краю будівництво з використанням глино-солом'яних вальків з

кам'яними підмурівками. Своєрідності подільській хаті-мазанці надавали білизна стін з обробкою і підсинюванням заглиблених площин, виступаюча призьба, внутрішня обстановка, оздоблення інтер'єру декоративними елементами, рушниками та ін.

Регіональні своєрідні риси традиційно-побутової культури українців Поділля походять певною мірою і від їх багатовікового стикання та спілкування з представниками інших народів, які в різний час поселялися тут і взаємодіяли, зокрема, з поляками, чехами, молдаванами. Реальна наявність сукупності локальних особливостей традиційної народної культури корінного населення Поділля дає підставу вважати подолян однією з важливих етнографічних груп українців.

5. **Карпати** — етнорегіон, який вирізняється яскравою етнографічною особливістю, поділяючись на три історико-етнографічні райони: Гуцульщину, Бойківщину і Лемківщину. На території Українських Карпат розміщені більша частина Івано-Франківської області, Закарпатська і південна частина Львівської області (у межах колишньої Дрогобицької області). Крайній південний схід (Північна Буковина) належить Чернівецькій області. Регіон порівняно густонаселений, але нерівномірно — на площі 44 тис. кв. км проживає близько 3,65 млн осіб, більшість із яких зосереджена в передгір'ях і на прилеглих до гір рівнинах. Тут розташовані міста Чернівці, Івано-Франківськ, Дрогобич, Коломия, Стрий, Борислав, Ужгород, Мукачеве, Берегове. Гірські села й селища розташовані головно долинами великих річок — Черемошу, Пруту, Опору, Стрию, Дністра, Ужа, Латориці, Боржави, Терєблї, Тересви, Тиси. Окремі поселення, маючи статус гірських, іноді піднімаються до висоти 800 м над рівнем моря.

Етнічні групи — гуцули, бойки, лемки, зберегли в своїй культурі своєрідні риси в мові, обрядах, одязі, архітектурі будівель тощо. Архітектура поселень Карпат відзначається дерев'яними конструкціями, традиційними формами житла, сакральною архітектурою та гармонійним поєднанням з природним середовищем. Переважають поселення розкидані (характерні для гуцульських і бойківських сіл, де будинки розташовані окремо на схилах гір) та компактні (з вуличною забудовою, характерні для рівнинних Карпат). Основне заняття населення в гірських районах — гірське пасовищне скотарство, лісові промисли, різні народні художні ремесла (вишивання, ткання килимів, різьба по дереву, керамічні вироби). На передгірних рівнинах населення зайняте в сільському господарстві (землеробстві, садівництві) і в промисловості (лісопереробній, хімічній, машинобудівній, легкій і харчовій).

III. Наукові основи, модель етнопсихології в життєдіяльності населення, трансформації нового часу та їх оцінка. Етнопсихологія та її пов'язаність із питаннями просторової організації середовища життєдіяльності залишаються малодослідженими, а методи їх врахування в формуванні містобудівного середовища малоефективні порівняно з методами інших наук (історії, етнографії, психології) тощо. Важливо теоретизувати багатозарову взаємодію між окремими етносами, місцевими соціальними і муніципальними інститутами, що сформує уявлення про те, як індивідуальне та общинне життя артикулює на складному перетині міської соціальної, культурної, економічної та екологічної культур. Одним зі шляхів підвищення обізнаності про етнографічні методи є включення основ етнопсихології в просторове планування [28]. Взаємодія планувальників із етнопсихологами дозволила б у майбутньому отримати вигоду з підходів, потреб та практичних обмежень кожної галузі у використанні знань.

Впорядковано показники й характеристики етнопсихологічного в українців (табл. 1).

Таблиця 1.

**Характеристики та структура етнопсихологічного
в життєдіяльності населення**

№	Складові	Основні ознаки
1	2	3
1.	Система мислення (думання)	- обдаровані розумом; - з багатою фантазією; - схильні до роздумування («філософствування»); - кмітливість (второпність)
2	Суспільна свідомість та національні погляди	- бажання до самовиявлення; - пасіонарність; - відкидання підпорядкованості (життя «без царя»); - чуттєвість (аж до заперечення раціональності)
3	Державність і державотворення	- анархізм; - пріоритет особистої волі перед ідеєю спільноти; - лад, що створює умови до самовираження; - «вроджена» недержавність
4	Відношення до Бога й духовний світ	- почуття Божої всеприсутності; - намагання пізнати сутність непізнаного; - ідеалістичне світосприйняття; - пантеїзм як пов'язання Бога з природою та її наповнення духовністю
5	Відношення до природи і зв'язок із природою	- емоційність сприйняття природи; - ефективне загосподарювання; - «втеча» в природу; - одуховнення природи

1	2	3
6	Відношення до жінки, сім'ї, родини та родинного життя	- потреба до самостійності сімейного життя; - висока роль жінки; - краса доброти (допомоги); - толерантність (сімейний гуманізм)
7	Діяльність та її форми	- приватновласницьке начало; - добровільність та етична вартість праці; - землеекономічний менталітет; - цінність давніх форм діяльності й побуту
8	Мова як чинник етнопсихології	- багатство мови; - передача інформації та думок; - символізм та асоціативність; - емоційність та експресивність
9	Відношення до провідника (лідера)	- вищість моральних якостей від кваліфікації; - завищені вимоги; - уразливість до дрібниць і байдужість до важливих речей
10	Відношення до минулого (історії)	- історичне «пораженство»; - поетизація історії; - вміння творити та невміння записати; - втрата історичної пам'яті та асимілятивні схильності

Середовище життєдіяльності характеризується вимірами: людина (кількісні й якісні, характеристики використання), *умови* (природно-ландшафтні, розміщення, адміністративно-правові, політичні тощо); *функції* (зовнішні, внутрішні, узгодження); *геометрія* (розселення, масштаб, розпланування); *історія* (минуле, сучасне, майбутнє). Окремо виділяється суспільний уклад (адміністративна організація, інституційна інфраструктура, повноваження, відповідальність). У цих вимірах простору зосереджені також його етнопсихологічні характеристики.

Взаємодії етнопсихологічних чинників із середовищем життєдіяльності відображаються:

- символами (знаками) та семантичними значеннями, які відображені в середовищі. Семантичні символи і знаки лежать в основі генези та просторової унікальності поселень і територій, дозволяють витворити їх «бренд» та розвинути атрактивність;
- емоціями та настроєм людини (смуток – радість, любов – ненависть, щастя – горе, позитивні – негативні, своє – чуже, індивідуальне – спільне);
- поведінкою людини в середовищі та з середовищем.

Матриця (рис. 2) будується на множинах взаємодій етнопсихологічних характеристик із показниками вимірів середовища життєдіяльності. Кожен вимір описується кількісними й якісними ознаками, а оцінюється за характеристиками змін. Зміни взаємодій (у комірках матриці) можна кодувати з допомогою

двійкових змінних — у бік «покращення» чи «погіршення», які відтворюються умовним знаком зв'язків між етнопсихологічними й характеристиками середовища життєдіяльності, а також тенденціями їх змін. Зокрема, зв'язок між ними та зміна: не виявляється; існує і змінюється в сторону погіршення; змінюється в сторону покращення; доцільно використати для покращення просторової організації та розвитку системи на наукових положеннях етнопсихології.

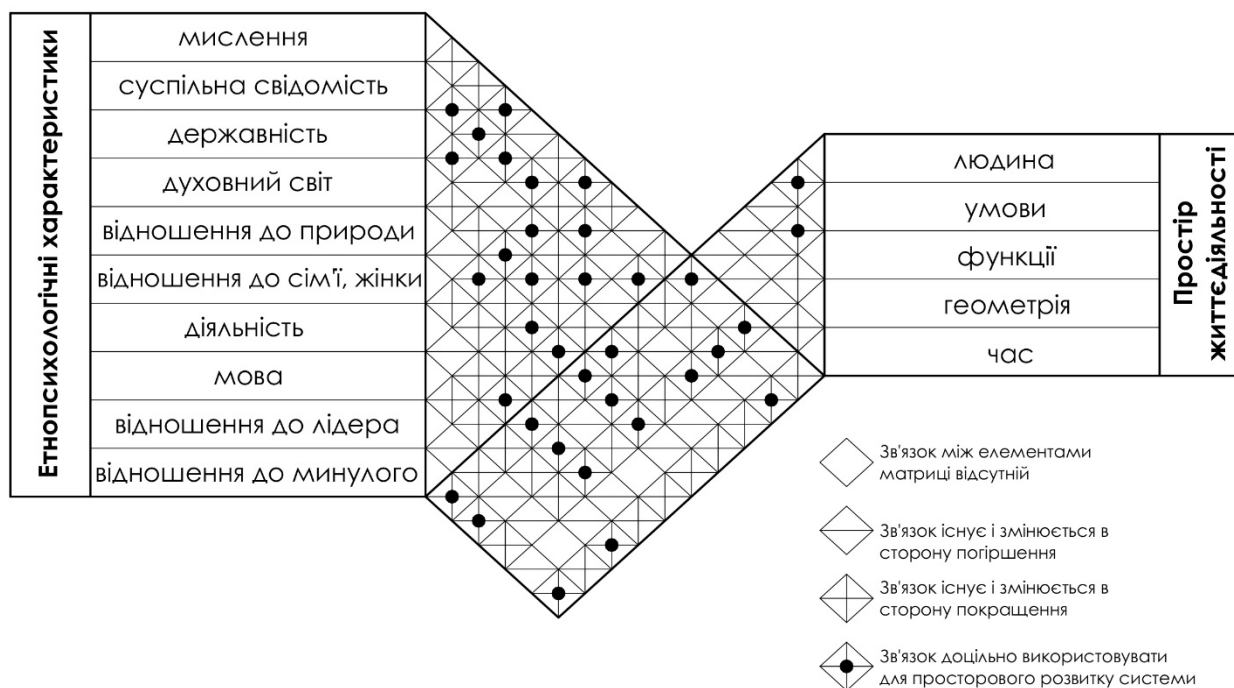

Рис. 2. Матриця взаємозв'язків етнопсихологічних характеристик із простором життєдіяльності (рисунок авторів)

У матриці виділяються трикутні підматриці, що розкривають зв'язки між однорідними характеристиками (етнопсихологічними або середовищними), а також прямокутні підматриці зв'язків між різними групами характеристик. Таким чином, кожен елемент матриці має спільні зв'язки з іншими елементами.

Нами введено десять груп складових етнопсихологічних характеристик (по чотири характеристики кожної групи) і п'ять вимірів середовища життєдіяльності по чотири характеристики кожної групи. Формується матриця порівняно невеликої розмірності — відповідно, вона складена нами вручну (без використання комп'ютерних експертних систем). Використання матриці взаємодій, аналіз процесів у етнорегіонах України дозволяють виділити особливості етнопсихологічних трансформацій у просторі регіонів України. Загострюються зміни по лінії дихотомій добра і зла, що характеризують етнопсихологічні складові:

- 1) естетика (краса) – практичність (корисність, ужитковість);

- 2) ідеалізм – матеріальне;
- 3) мрійливість – розрахунок;
- 4) самовиявлення – підпорядкування (узалежнення) ;
- 5) індивідуалізм (приватність) – колективізм (спільне);
- 6) добровільності – примусу;
- 7) справедливості – несправедливості;
- 8) оптимізму – песимізму (туги);
- 9) пошанування – зневага (до влади, лідера);
- 10) активність (сила волі) – пасивність вдачі та чутливість.

Світові тенденції сьогоdnішнього світу – прагнення до раціоналізму; переваги прагматизму над емоціями; мешканець дивиться на державу з погляду власних потреб і своїх «природних прав». Посилюються тенденції, коли головним вважається не міць держави, а щастя особи. Відповідно, держава не має права над особою, а у випадку суперечності державний (національний) інтерес відходить на другий план.

Таким чином, характерними ознаками етнопсихологічних трансформацій українців у пострадянський період є:

- винесення внутрішньої свободи на п'єдестал недоторканного ідеалу часто призводить до сваволі, анархізму, ставлення особистого понад загальне;
 - «перецвілісті індивідуалізму» — хто не переносить насилля над собою, розуміє, що і хтось інший може його не переносити (прагнення духовної свободи для себе мусить допускати духовну свободу для інших);
 - збільшення недисциплінованості, приниження власних авторитетів, послаблення інстинктів до спільноти та спільності;
 - протистояння раціоналізму, коли «емоційність» перемагає раціоналізм і посилюється емоційна втеча від реалій і труднощів сьогодення;
 - зменшення осіб «войовничого типу», що мають стихійні бажання до завоювання влади, а також пасіонаріїв – людей, що мають вроджену здатність (потенціал, бажання та енергію) змінювати світ на краще, навіть переступаючи інстинкт самозбереження;
 - зростає популярність ідей пацифізму та негативного ставлення до війн;
 - посилення та поширення в українському суспільстві неестетичних, наділених агресивними інстинктами, зверхністю та поведінкою образів;
 - зростають цінності, які концентруються навколо Церкви.
- Розчарування в людських можливостях скеровує народ до розуміння важливості сили, що не належить до цього світу. Відроджуються християнські цінності та усвідомлення важливості й неможливості безпеки життєдіяльності без цих цінностей;

- формується нова парадигма життя, що дозволяє звільнитись від фальшивих цінностей радянського періоду;
- посилюється змішування населення різних психологічних типів, що визначає нові ознаки етнографічних регіонів. Зміни зачепили насамперед побут, способи життя й діяльності, тоді як психологічна складова залишається стійкішою й трансформується повільніше;
- зростає байдужість у ставленні до природи та її краси, спотворюються краєвиди;
- посилюється віра в «автоматизм» та самоорганізацію розвитку (якось буде);
- посилюється емоційність, сентиментальність, мрійливість та «прямування» до підпорядкування обставинам.

Таким чином, зміни та трансформації відбуваються в напрямі збільшення єдності, посилення суспільної свободи, але також зростання корупції й соціальної несправедливості, морального упадку. Скерувувати їх слід стосовно:

- самовираження шляхом підвищення власної вартості, а не приниження інших спільнот та осіб, їх досягнень і результатів праці;
- особистого задоволення від орієнтації на спільні (корпоративні) результати, цінності;
- відмови від фальшивого розуміння рівності не як рівності досягнень, а як рівності стартових умов;
- відмови від «задивленості» в дрібні успіхи та дешеві амбіції, егоїстичного самовияву;
- уникнення підміни понять і спотворення об'єктивних характеристик на користь неукраїнських цінностей;
- посилення діяльності на використання історії українців у різних мистецьких та сферах життєдіяльності — традиції й культура прийшли на ці землі не ззовні, а сформувались на них.

Ефект етнокультурної еволюції допомагає пояснити, чому регіональні відмінності зберігаються — західні регіони України пережили унікальне культурне еволюційне піднесення, яке залишилося незважаючи на всі види подальших міграційних та історичних змін, тоді як регіони під російською імперією зазнали розвитку набагато пізніше. Крім того, можна припустити, що австрійці прищепили в регіоні відносно сильнішу культурну спрямованість та нові знання, науку (передачу знань), які сприяли прискоренню культурної еволюції, а в сучасному суспільстві — спрямованість на нові знання та передачу знань, які стають ключовим механізмом прогресу, сильніших історичних та сучасних інновацій та культурною підприємництва.

Ці висновки узгоджуються з теоретичними уявленнями про виникнення регіональних, психологічних і культурних відмінностей та їх взаємодію. В дослідженнях сучасних психологічних феноменів виявляється потенційно впливовий зв'язок між історичними процесами та сучасними макropsихологічними наслідками в регіонах. За цими залежностями можна припустити, що процеси та політика сприяють макрорезультатам, які їх підтримують; регіональні етнопсихологічні характеристики, які демонструють особливо високу стабільність у часі, є вигідними для системи; регіон (населення) плекає та передає психологічні риси протягом багатьох поколінь, які проявляють постійний адаптивний успіх, виживання та процес у локальному контексті.

IV. Пропозиції щодо вдосконалення методологічних засад урбаністики та просторового планування. Місцеві громади етнорегіонів мають підтримувати чітку, мінливу та еволюційну культуру, яка є унікальною для конкретної землі, її історії та народу. Практика планування включає управління землею, управління ресурсами, планування розвитку громад, передачу знань між поколіннями (зокрема, традиційних етно та екологічних знань). Планування дотримується традиційних структур управління, але часто включає нематеріальну спадщину та прийняття рішень на основі консенсусу, самостійності та сталості, а також узгодження взаємодій і процедур. Існують складні взаємозв'язки з часом та циклічністю відносин між середовищем та людиною для сталого розвитку і майбутніх поколінь. Етнопсихологічний підхід включає особливі методи планування, зокрема: трансформаційне, партисипативне, «терапевтичне», а також вимоги культурного примирення і взаємодій. Відродження етнокультурного планування викликає припущення, і багато планувальників задаються питанням: як фахівці, які не є представниками етнічних груп, можуть працювати над завданнями та практиками планування, які є творчо і культурно чутливими.

Для правильної відбудови та розвитку Української держави потрібно розпочати з виявлення й врахування етнопсихологічних особливостей та їх синтезу як до регіональних, так і загальнонаціональних спільнот. Етнопсихологія впливає на розвиток простору життєдіяльності через особливості його сприйняття, соціальні взаємодії та культурну самоідентифікацій різних етнічних груп. Вона формує спосіб життя спільнот, їх цінності, комунікацію та архітектурно-містобудівні рішення. Окремі аспекти впливу етнопсихології на просторовий розвиток:

- 1) формування ідентичності середовища життєдіяльності:
 - етнічні спільноти створюють культурні кластери (таксони, райони), які зберігають традиції та надають унікального характеру;

- символізують простір (пам'ятники, топоніми, храми) та відображають етнічні особливості мешканців;
- 2) соціальна комунікація та соціальна згуртованість:
 - відмінності в стилях спілкування, моделях сімейних відносин і традиціях гостинності впливають на соціальну взаємодію між більшими групами;
 - рівень етнокультурного різноманіття може сприяти розвитку толерантності або, навпаки, викликати соціальну напругу;
- 3) просторове планування:
 - етнічні особливості впливають на забудову (вуличні мережі, відкриті громадські площі);
 - будівельні традиції та відображення кліматичних і культурних особливостей архітектури;
- 4) економічний розвиток і діяльність:
 - різні етноси мають свої бізнесові традиції, що впливають на економічний ландшафт;
 - етнічні райони приваблюють туристів і сприяють розвитку локальних територій;
- 5) інтеграція та управління просторовими процесами:
 - врахування етнопсихологічних особливостей дозволяють уникати соціальних конфліктів;
 - мультикультурна освіта сприяє взаєморозумінню між громадами.

Слід здійснити новий регіональний поділ України за етнопсихологічними критеріями та обґрунтувати ефективну регіональну політику як складову просторової політики регіонів, а відповідно, і держави. Пропонується:

- 1) обґрунтовувати сценарії, а не чітко диференційовані (планові) рішення. Етнопсихологічний підхід підвищує недетермінованість завдань та просторових ситуацій, а «сценарна» методологічна засада повинна бути ефективною в просторовому плануванні;
- 2) доцільно виділяти спільні території, які б поєднувались спільними етнопсихологічними характеристиками, і розробляти «Схеми просторового розвитку етнографічних земель України», за аналогією розробки схем розвитку таксонів (наприклад, у Схемі територіального планування Львівської області виділено п'ять таксонів при 20-ти сільських адміністративних районах в цьому періоді);
- 3) важливим структуроформуючим елементом просторової організації повернених територій мають стати напіввійськові поселення. Земля на деокупованих територіях повинна бути повернута в державну власність. Серед

обов'язків фермерів, яким віддається земля в користування, — сприяти військовим, які проживають і діють на території;

4) зміна відношення до природи та гуманізація середовища своєї діяльності;

5) відношення до радянської спадщини, яка в окремих прикладах ефективно відображає етнографічні особливості регіонів в умовах агресивної антинаціональної реальності (приклад рекреаційних центрів Беркут, Карпати, драмтеатр у Франківську. В сьогоденних умовах ці цінності та підходи знищуються, а середовище не виявляє до них професійного інтересу;

6) розширення ролі фактора безпеки в просторі життя і діяльності та узаконеність загальнообов'язкової військової повинності;

7) відродження традицій етнографічних стилів в архітектурі та формуванні простору життєдіяльності соціуму, зокрема, українського модерну (Кричевський, Левинський) та використання зразків (Павільйони України в Чикаго, товариство «Дністер», «Бурса» лісотехнічного університету).

Регіональні відмінності та пов'язане з ними регіональне планування дозволяє виділити кластери «поведінкових тенденцій», що має важливі наслідки для досліджень та практики, а також обґрунтування просторової політики. Проте потрібно знати і приховані сили, які могли б ініціювати й підтримувати специфіку. Під час австрійського правління було запроваджено на території Галичини і Волині європейську культуру, кращу гігієну, технології, діяльність, торгівлю та закони. Ці досягнення поглибили етнопсихологічне розділення України, яке очевидне й на сучасному етапі. Видається, що один із тривалих наслідків впливу австрійської культури відображається у більших претензіях до життя мешканців порівняно до тих, які живуть у регіонах колишньої російської імперії. Це важливий результат, особливо у світлі макропсихологічного історичного розриву, який все ще формує регіони та їх населення сьогодні (з різними цінностями, переконаннями та нормами, розривом між радянським соціалізмом та західним світом). Цей висновок підкреслює важливість цілісної історичної перспективи в урбаністиці, яка, зупиняючись на нових і видимих історичних епохах і подіях, розглядає також більш віддалені періоди історії держави та її регіонів.

Аби реалізувати етнопсихологічний підхід, слід покладатись на свій зв'язок із силою, яка не належить до цього світу [24]. Трансидентальність як ідеалістичне вчення, яке досліджує можливості всезагального та необхідного знання як позаемпіричного. В основі свободи лежать не етичні принципи і не переконання, а усвідомлене відчуття особистого, взаємного зв'язку між людиною і силою, яка не належить до цього світу, і яка діє як позитивна протипага цьому світові та його «розуму».

Висновки

1. Методологічною платформою відбудови та обґрунтування просторового майбутнього України мають стати наукові положення етнопсихології як основи нової регіональної політики держави, на якій розвиваються та обґрунтовуються урбаністичні рішення та просторове планування на всіх територіальних рівнях — від держави до громади.

2. Наукові положення етнопсихології — це науковий підхід до просторового планування, де інтегруються традиційні знання та місцева культура в процес формування середовища життєдіяльності, визнаються факти існування людської спільноти, яка проводить свої «власні» процеси планування громад протягом століть. Оскільки існує багато відмінностей культур етнічних регіонів, практика планування в громадах повинна відрізнятися, бути комплексною за суттю та охоплювати всі аспекти життєдіяльності громади, але включати не тільки соціально-економічні та екологічні аспекти, а й етнопсихологічну унікальність життя і діяльності населення.

3. Широкомасштабні та тривалі наслідки процесів виселення (переселення) із батьківських земель та обмеження повноважень у прийнятті рішень (тоталітарність у формуванні середовища), психологічні травми між поколіннями, колективізація та руйнування місцевих та традиційних культур сформували радянську планувальну культуру, яка цінувала лінійні системи рішень та раціональність, з власними структурам, які домінують і пригнічують ті культури, які не поділяють такі цінності. Як результат знищено етнокультуру територій життєдіяльності самобутніх груп народів, які ігнорувалися та активно руйнувалися, оскільки розглядалися як перешкоди для «цивілізації і процесу».

4. Культура планування територій на наукових положеннях етнопсихології описуються як рух, у якому мешканці громади, планувальники, науковці, уряди, установи та лідери підтримують традиції в плануванні та працюють над посиленням захисту прав, свобод та етнічних ознак етносів. Ключовим цього планування, яке вирізняє його від радянського, є визнання та включення нетрадиційних знань, культурної ідентичності, звичаєвого права та світогляду місцевих мешканців. Унікальним аспектом планування на вимогах етнопсихології є велика кількість місцевих «технологій», які працюють на сприяння позитивним відносинам людини з навколишнім середовищем, а також забезпечують їх нинішній і майбутній симбіоз.

5. Етнопсихологія є чинником розвитку середовища життєдіяльності, визначаючи його соціальну динаміку, особливості та просторову структуру. Людська психологія еволюціонує, створюючи ендегенні спіралі тривалих періодів часу. Як наслідок, з'являються завдання: з'єднати процеси етнопсихології з простором та передати і перевірити їх емпірично; «розплутати»

взаємопроникнення людської психології та діяльності в історії; вивчати механізми пов'язаності етнопсихології та інфраструктури, що могло б сприяти більшій координації суспільства та його психологічному процвітання; досліджувати етнографічну «чутливість» для вивчення проблем урбаністики, що є одним зі шляхів згладжування підходу між академічними дослідженнями та сучасною прикладною практикою.

Використана література:

1. Антропологічний код української культури і цивілізації: [у двох кн.]. / Рафальський О.О., Калакура Я.С., Коцур В.П., Юрій М.Ф. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. – Кн. 1, 432 с.; Кн. 2. 536 с.
2. Габрель М.М. Нематеріальні контексти в концепції «розумного» міста / Габрель М.М., Косьмій М.М., Габрель М.М. // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. зб. – К.: КНУБА, 2024. – № 86. – С. 243–260. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2024.86.243-260>
3. Гомонюк О.М. Етнопсихологія (у схемах і таблицях): навч. посіб. / Гомонюк О.М., Купчишина В.Ч., Сердюк Ю.І.; за ред. О.М. Гомонюк. – Хмельницький: НАДПСУ, 2012. – 232 с.
4. Давидов Є. Повертаючи цінності: адекватність європейського соціального дослідження для вимірювання цінностей у 20 країнах / Давидов Є., Шмідт П., Шварц С. // Громадська думка. – 2008. – №72 (3). – С. 420–445.
5. Данилюк І.В. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір / І.В. Данилюк. – К.: Самміт-книга, 2010. – 432 с.
6. Дида І.А. Архітектурні традиції України / І.А. Дида. – Львів: НУ «Львів. політех.», 2016. – 80 с.
7. Доманицький В. Етапи розвитку науки про націю / В. Доманицький. – Б.м.б.в., 1962. – 104 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1604/file.pdf>
8. Залізняка Л.Л. Від склавинів до української нації / Л.Л.Залізняка. – К.: Б-ка українця, 2004. – 253 с.
9. Запитальники до вивчення ментальності та етнічних стереотипів населення України / [підгот. М.П. Зан]. – Ужгород: Вид-во УжНУ, 2002. – 44 с.
10. Косьмій М. Нематеріальне в архітектурі та просторі міст: моногр. / М. Косьмій. – Івано-Франківськ: УКД, Кушнір, 2022. – 364 с.
11. Кульчицький О. Психологічна проблема національно-патріотичного виховання. Український персоналізм. – [У кн.:] Філософська й етнопсихологічна синтеза. – Мюнхен–Париж: Укр. Вільний Ун-т, 1985. – С. 21–36.
12. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць: підруч. / В.П. Кучерявий, В.С. Кучерявий. – Львів, Новий Світ-2000, 2023. – 666 с.

13. Липа Ю. Призначення України / Ю. Липа. – Нью-Йорк: Говерля, 1953. – 307 с.
14. Мельник В.М. Нариси з теорії соціокультурної антропології / В.М. Мельник. – Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2015. – 552 с.
15. Мірчук І. Світогляд українського народу / І. Мірчук. – Прага: Укр. Вільний Ун-т, 1942. – 21 с. <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/marchuk-i-svitoglyad-ukrayinskogo-narodu/>.
16. Пінчук Ю.М. Костомаров: людина, вчений, громадський діяч / Ю. Пінчук // Історичний журнал. – К., 2007. – №1. – С. 3–16.
17. Посацький Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі ХХ–ХХІ ст.) / Б. С. Посацький. – Львів: НУ «Львів. політех.», 2007. – 208 с.
18. Співак Л.М. Етнопсихологія: навч. посіб. / Л.М. Співак, О.В. Савицька. – К.: Каравели, 2023. – 264 с.
19. Феномен нації: основи життєдіяльності / [За ред. Б.В. Попова]. – К.: Знання, КОО, 1998. – 264 с.
20. Черкес Б.С. Національна ідентичність в архітектурі міста: моногр. / Б.С. Черкес. – Львів: НУ «Львів. політех.», 2008. – 266 с.
21. Черкес Б.С. Архітектура сучасності. Остання третина ХХ – початок ХХІ століть / Б.С. Черкес, С.М. Лінда. – Львів: НУ «Львів. політехніка», 2010. – 380 с.
22. Шейко В.М. Культурологія: навч. посіб. / Шейко В.М., Богуцький Ю.П., Германова де Діас Е.В. – К.: Знання, 2012. – 491 с.
23. Щербаківський В. Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці / [Упоряд., вст. ст. В. Ульяновського; додатки П. Герчанівської, В. Ульяновського]. – К.: Либідь, 1995. – 288 с.
24. Юнг К.Г. Архетипи і колективне несвідоме / К.Г. Юнг ; пер. з нім. К. Котюк. – Львів: Астролябія, 2018. – 608 с.
25. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів. – К.: Знання, 2006. – 340 с.
26. Cizevskij D. Comparative History of Slavic Literatures / D. Cizevskij. – Nashville, Tennessee: Publishing House of the University of Vanderbilt, 1971. – 225 p.
27. Diomin M. Ergatic approach to reconstruction and modeling of the spatial future of Ukraine / Diomin M., Habrel M., Habrel M., Kovalchuk I. // Urban, Planning and Transport Research. – 2024. – 2:1, 2374719. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21650020.2024.2374719>.
28. Friedmann J. Planning Cultures in Transition / J. Friedmann // Planning, theory and practice. – 2004. – Vol. 11, issue 2. – Pp. 149–165. https://www.researchgate.net/publication/232927613_Place_and_Place-Making_in_Cities_A_Global_Perspective.

29. Genz C. Stadt ethnografisch erforschen. Potenziale reflexiver Positionalität / C. Genz // *sub\urban. zeitschrift für kritische stadtforschung*. – 2020. <https://edoc.hu-berlin.de/api/core/bitstreams/672705b9-f813-4ff3-8ecd-fdeba5103b4f/content>.
30. Hellpach W. Die geopsychischen Erscheinungen: Die Menschenseele unter dem Einfluß von Wetter und Klima, Boden und Landschaft / W. Hellpach. – Leipzig: Engelmann, 1911. – 318 p.
31. Kycheryavyi V.P. The influence of climatic and edaphic conditions on the development of *Thuja occidentalis* ‘Smaragd’ under the urban conditions of a large city / Kycheryavyi V.P., Popovych V., Kycheryavyi V.S., Dyda O., Shuplat T., Bosak P. // *Journal of Ecological Engineering*. — 2021. — Vol. 22, is. 4. — P. 324–331.
32. Mattila H. Ethnographic Knowledge in Urban Planning – Bridging the Gap between Knowledge-Based and Communicative Planning / Mattila H., Olsson P., Lappi T.-R., Ojanen K. // *Planning, theory and practice*. – 2022. – Vol. 23, is. 1. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14649357.2021.1993316>.
33. Shweder R. Why Do Men Barbecue? Recipes for Cultural Psychology / R. Shweder. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003. – 420 p.
34. Wilhelm Maximilian Wundt. Standforth Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/wilhelm-wundt/#Volk>.

D.Tech.Sc., Professor **Habrel Mykola**,
PhD **Habrel Taras**, PhD **Parneta Mariana**, **Forkutsa Lyudmila**,
Lviv Polytechnic National University.

TOWARDS METHODOLOGICAL CHANGES IN THE RECONSTRUCTION AND SPATIAL DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS BASED ON THE SCIENTIFIC PRINCIPLES OF ETHNOPSYCHOLOGY

This article substantiates the relevance of ethnopsychology in urban studies, spatial planning, and urban design. It clarifies the categorical and conceptual framework, objectives, research tasks, and methods while also providing an overview of the current state of research in the field. The study reveals the scientific premises of ethnopsychology and justifies an ontological model of the interrelations between ethnopsychology and the living environment. The article characterizes the ethnoregions of Ukraine, detailing their distribution, spatial characteristics, and distinctive features. It analyzes the transformations and changes in ethnopsychological traits and their manifestations in the living environment of post-Soviet Ukraine. The research substantiates methodological changes in state regional policy, updates to urban planning documentation for reconstruction, and the

definition of Ukraine's spatial future based on the scientific principles of ethnopsychology.

Territorial planning based on the scientific principles of ethnopsychology is described as a dynamic and interactive process in which community residents, planners, scholars, institutions, and leaders uphold planning traditions while strengthening the protection of rights, freedoms, and ethnic characteristics of the population. The key principle distinguishing this approach from Soviet-era planning is the recognition and integration of traditional knowledge, cultural identity, customary law, and the worldview of local communities.

The scientific principles of ethnopsychology should serve as the methodological foundation for the reconstruction and spatial future of Ukraine, forming the basis of a new state regional policy and planning system at all territorial levels—from the national to the community scale. Planning based on the scientific principles of ethnopsychology represents a research-based approach to regional development, integrating traditional knowledge and local culture while acknowledging the existence of human communities that have engaged in their own planning practices for centuries. Given the significant cultural differences among Ukraine's ethnic regions, spatial planning practices must vary accordingly, maintaining a comprehensive approach that incorporates the ethnopsychological uniqueness of local populations' lifestyles and activities. A distinctive aspect of planning based on ethnopsychological principles is the incorporation of numerous local "technologies" that foster positive human-environment interactions and ensure a sustainable and future-oriented symbiosis.

Keywords: ethnopsychology; ethnoregion; psychological characteristics of a people; urban environment; interactions of ethnopsychological factors with the living environment.

REFERENCES:

1. *Anthropological Code of Ukrainian Culture and Civilization* (2020). IPIEnD. I.F. Kuras of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv. {in Ukrainian}.
2. Habrel M., Kosmij M., Habrel M. (2024). Intangible contexts in the concept of the "smart" city. *Planning and Spatial Planning*, 86:243–260. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2024.86.243-260> {in Ukrainian}.
3. Homonyuk OM, Kupchyshina VC, Serdyuk YI (2012). *Ethnopsychology (in diagrams and tables)*. NADPSU, Khmelnytskyi. {in Ukrainian}.
4. Davidov E., Schmidt P., Schwartz S. (2008). Returning values: the adequacy of the European Social Survey to measure values in 20 countries. *Public Opinion*, 72 (3):420–445. {in Ukrainian}.

5. Danilyuk IV (2010). *Ethnic psychology as a branch of scientific knowledge: historical and theoretical dimension*. Summit-book, Kyiv. {in Ukrainian}.
6. Dyda I.A. (2016). *Architectural traditions of Ukraine*. Lviv Polytechnic National University, Lviv. {in Ukrainian}.
7. Domanytsky V. (1962) Stages of development of the science of the nation. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1604/file.pdf>. {in Ukrainian}.
8. Zalizniak L.L. (2004). *From Sławyńy to the Ukrainian nation. Library of the Ukrainian*, Kyiv. {in Ukrainian}.
9. *Questionnaires for the study of mentality and ethnic stereotypes of the population of Ukraine* (2002). Uzhhorod University Press, Uzhhorod. {in Ukrainian}.
10. Kosmiy M. (2022). *Intangible in the architecture and space of cities*. UCD, Kushnir, Ivano-Frankivsk. {in Ukrainian}.
11. Kulchytskyi O. (1985). Psychological problem of national-patriotic education. [In:] *Ukrainian personalism: Philosophical and Ethnopsychological Synthesis*. Ukrainian Free University, Munich - Paris. {in Ukrainian}.
12. Kucheryavyy V.P., Kucheryavyy V.S. (2023). *Greening of populated areas*. New World 2000, Lviv. {in Ukrainian}.
13. Lypa Y. (1953). *The Destiny of Ukraine*. Hoverla, New York. {in Ukrainian}.
14. Melnyk V.M. (2015). *Essays on the theory of socio-cultural anthropology*. Vinnytsia City Printing House, Vinnytsia. {in Ukrainian}.
15. Mirchuk I. (1942). *The worldview of the Ukrainian people*. Ukrainian Free University, Prague. <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/marchuk-i-svitoglyad-ukrayinskogo-narodu/>. {in Ukrainian}.
16. Pinchuk Y.M. (2007). Kostomarov: a man, a scientist, a public figure. *Historical Journal*, 1:3-16. {in Ukrainian}.
17. Posatskyi B.S. (2007). *Urban space and urban culture (at the turn of the XX-XXI centuries)*. Lviv Polytechnic National University, Lviv. {in Ukrainian}.
18. Spivak L.M., Savytska O.V. (2023). *Ethnopsychology*. Karaveli, Kyiv. {in Ukrainian}.
19. *The phenomenon of the nation: the basics of life* (1998). Znannya, KOO, Kyiv. {in Ukrainian}.
20. Cherkes B.S. (2008). *National identity in the architecture of the city*. Lviv Polytechnic National University, Lviv. {in Ukrainian}.
21. Cherkes B.S., Linda S.M. (2010). *The Architecture of Modernity. The last third of the twentieth and the beginning of the twenty-first centuries*. Lviv Polytechnic National University, Lviv. {in Ukrainian}.

22. Sheiko V.M., Bogutsky Y.P., Germanova de Dias E.V. (2012). *Culturology*. Knowledge, Kyiv. {in Ukrainian}.
23. Shcherbakovsky V. (1995). *Ukrainian art: Selected unpublished works*. Lybid, Kyiv. {in Ukrainian}.
24. Jung C.G. (2018). *Archetypes and the collective unconscious*. Astrolabe, Lviv. {in Ukrainian}.
25. Yaniv V. (2006). *Essays on the history of Ukrainian ethnopsychology*. Znannya, Kyiv. {in Ukrainian}.
26. Cizevskij D. (1971). *Comparative History of Slavic Literatures*. Publishing House of the University of Vanderbilt, Nashville, Tennessee. {in English}.
27. Diomin M., Habrel M., Habrel M., Kovalchuk I. (2024). Ergatic approach to reconstruction and modeling of the spatial future of Ukraine. *Urban, Planning and Transport Research*. 2:1, 2374719. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21650020.2024.2374719>. {in English}.
28. Friedmann J. (2004). Planning Cultures in Transition. *Planning, theory and practice*, 11(2):149–165. https://www.researchgate.net/publication/232927613_Place_and_Place-Making. {in English}.
29. Genz C. (2020). Stadt ethnografisch erforschen. Potenziale reflexiver Positionalität. *S U B \ U R B A N . zeitschrift für kritische stadtforschung*. <https://edoc.hu-berlin.de/server/api/core/bitstreams/672705b9-f813-4ff3-8ecd-fdeba5103b4f/content> {in English}.
30. Hellpach W. (1911). *Die geopsychischen Erscheinungen: Die Menschenseele unter dem Einfluß von Wetter und Klima, Boden und Landschaft*. Engelmann, Leipzig. {in German}.
31. Kycheryavyi V.P., Popovych V., Kycheryavyi V.S., Dyda O., Shuplat T., Bosak P. (2021). The influence of climatic and edaphic conditions on the development of Thuja occidentalis ‘Smaragd’ under the urban conditions of a large city. *Journal of Ecological Engineering*, 22(4):324–331. {in English}.
32. Mattila H., Olsson P., Lappi T.-R., Ojanen K. (2022). Ethnographic Knowledge in Urban Planning – Bridging the Gap between Knowledge-Based and Communicative Planning. *Planning, theory and practice*, 23 (1). <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14649357.2021.1993316/> {in English}.
33. Shweder R. (2003). *Why Do Men Barbecue? Recipes for Cultural Psychology*. Harvard University Press, Cambridge, MA. {in English}.
34. *Wilhelm Maximilian Wundt*. Standforth Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/wilhelm-wundt/#Volk/> {in English}.